

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є обґрунтування шляхів забезпечення суспільної потреби у формуванні фахівців для агропромислового комплексу як лідерів-організаторів трудових колективів.

Використана література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Про вищу освіту. Закон України // Законодавство України про освіту. Збірник документів. – К. : Європейський університет, 2002. – 164 с.
3. Концепція національного виховання студентської молоді // Освіта і управління. – 2009. – Том 12. – № 2. – С. 80-82.
4. Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021 рр. – 37 с.
5. Національна рамка кваліфікацій / Постанова Кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
6. Концепція формування сучасного кадрового потенціалу в сільськогосподарському виробництві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.1863.0>
7. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра напрямку підготовки 6.090101 “Агрономія”, кваліфікація 3212 “Технолог із агрономії”. Видання офіційне. Міністерство освіти і науки України. – К., 2011. – 290 с.

СОПИВНИК Р. В. Воспитание лидеров агропромышленного комплекса как важная общественная потребность.

На основе анализа законодательных, нормативно-правовых актов и декларативных документов отражена общественная потребность в подготовке специалистов для агропромышленного комплекса Украины, как лидеров трудовых коллективов. Обоснована необходимость воспитания лидерских качеств студентов аграрных высших учебных заведений на основе компетентностного подхода.

Ключевые слова: лидер, лидерство, лидер агропромышленного комплекса, общественная потребность.

SOPIVNIK R. V. Education of leaders of agroindustrial complex as important public necessity.

Based on the analysis of the legal, regulatory acts and declarative document highlights social need in training for agriculture in Ukraine, as the leaders of labor collectives. The necessity of education leadership students of agricultural universities on the basis of the competency approach.

Keywords: leader, leadership, leader of agriculture, social need.

***Хижняк А. В.
Інститут проблем виховання НАПН України***

МОЛОДШИЙ ШКОЛЯР ЯК СУБ'ЄКТ ВИХОВАННЯ ЧУЙНОСТІ

Висвітлено вікові особливості молодшого школяра, які сприяють вихованню такої моральної якості, як чуйність.

Ключові слова: чуйність, молодший школяр, сенситивний вік, методи виховання.

Сьогодні в українському суспільстві через складні соціально-економічні, політичні умови переважають песимізм, зневіра у власне майбутнє. Основною цінністю стає матеріальне збагачення, яке досягається байдужістю, черствістю до чужого горя, заздрістю, небажанням допомогти іншому у біді тощо. Для протидії цим негативним суспільним явищам перед соціальними інститутами (насамперед сім'єю і школою) постає важливе завдання – виховати у дітей гуманні якості. Серед них назвемо чуйність.

У педагогічній літературі під “чуйністю” розуміють моральну якість, що характеризується уважним, сердечним ставленням до людей, готовністю розділити з ними їх труднощі, горе і радість, прийти на допомогу [7, с. 342].

Формування базових моральних цінностей молодших школярів відображено у науковому доробку В. Киричок. Виховання емпатійних якостей у особистості висвітлено у працях І. Коган, О. Доукіної та ін.

Однак проблема виховання чуйності у дітей молодшого шкільного віку практично не розроблена, що актуалізує її вивчення.

Мета статті полягає у висвітленні на основі аналізу наукової літератури вікових особливостей молодшого школяра як суб'єкта виховання чуйності.

Дослідження психологів (І. Бех, А. Венгер, Г. Костюк, Я. Коломінський) свідчать, що для молодших школярів характерна рухлива активність, готовність до дії. Педагогічно правильно спрямована така діяльність стає для них джерелом не тільки знань і вмінь, а й досвіду моральної поведінки. На початку молодшого шкільного віку зазнає змін розвиток інтелектуальної сфери, внаслідок чого дитина навчається диференціювати уявний, фантастичний і реальний світи. Спрямованість молодшого школяра на навколишній світ сприяє розвитку в нього децентраційних процесів, тобто вміння враховувати погляди інших людей, а також рефлексії (соціальної і особистісної).

Характерна особливість розвитку емоційної сфери пов'язана з входженням дитини у життя шкільного колективу. У школяра з'являються постійні інтереси, товариські взаємини, які засновані на спільних, стійких інтересах. Молодший школяр у своїх відносинах з однолітками починає брати до уваги їх інтереси і в деяких випадках керуватися оцінкою їх моральних якостей. Для дитини цього віку дорослий залишається авторитетом. Оцінки, які вони дають одноліткам, пов'язані з думкою педагога. Вибір друзів пов'язаний переважно із успішністю або невдачами у навчанні. Незважаючи на деяку ситуативність під час вибору друзів, стосунки однолітків стають більш стійкими, виділяються популярні діти і ті, які не користуються популярністю (іноді це стає причиною конфліктності) [9, с. 119, 132-133].

Вихованню такої моральної якості, як чуйність сприятиме той факт, що у дітей молодшого віку ще немає негативного ставлення до правил моралі, які

з'являються у підлітків, не виникає сумнівів у їхній необхідності та безумовності. Молодший школяр – “мораліст”, він безкомпромісний і навіть часто нещадний у моральних вимогах до інших. Нерідко характер здійсненого вчинку й міра покарання винного, висунута дітьми, не збігаються, що пояснюється невмінням бачити різний моральний смисл у зовні схожих ситуаціях. Саме у цьому віці виробляються основи для свідомого засвоєння моральних норм, формування внутрішньої готовності до засвоєння моральних вимог [2, с. 32].

Як зазначає Л. Божович, дитина молодшого шкільного віку не тільки знає, але і безпосередньо відчуває, як потрібно вчинити у тому чи іншому випадку, навіть якщо вона не розуміє почуття або не в змозі пояснити правильність свого переконання, що засноване на цьому почутті. Формування моральних якостей ніколи не будується тільки шляхом словесних моралізувань. Дитина починає поважати учителів, любити школу і друзів не просто “за правилами”, які їй повідомляються в чисто словесній формі. Вони формуються тільки у тому випадку, коли моральні норми поведінки, які виховуються, стають необхідною умовою нормального життя класу [1, с. 33-35].

Науково доведено, що навіть найвищому рівню морального розвитку молодшого школяра притаманні свої вікові обмеження. У цьому віці діти ще не здатні до досить повноцінного понятійно-дискусійного мислення, а значить і до вироблення власних моральних переконань. Уявлення їхні про мораль носять конформний, репродуктивний характер. Засвоюючи ту чи іншу моральну вимогу, молодший школяр все ще покладається не на внутрішню, таку, що оперує певними аргументами, апробацію її істинності, а на авторитет педагогів, батьків, старших учнів. Відносна несамостійність морального мислення і велика навіюваність молодшого школяра обумовлює його легку сприйнятливості як до позитивного, так і негативного впливу [2, с. 33-34].

Тому поряд із гуманними якостями, такою ж мірою формуються і морально несхвальні риси. Так, В. Поліщук відзначає появу у молодших школярів нових особистісних утворень, які мають негативне спрямування. Серед них виділяє такі:

1. “Тотальний зиск”, основу якого складають досягнення особистого благополуччя, не беручи до уваги засоби, за допомогою яких це досягалось, переведення загальнолюдських цінностей виключно в площину особистої власності, “доларизації” свідомості. Під впливом “тотального зиску” формується двозначність психології молодшого школяра: категорії добра і зла розглядаються тільки відносно до себе за принципом “до мене так неприпустимо, а до іншого можна, якщо це вигідно”, що означає відверте маніпулювання моральними цінностями.

2. Дофенізм, який виявляється у байдужості, відчуженні, потребнісно-престижній егоїстичній орієнтації у досягненнях, домінуванні побутової моралі. Байдужість – позиція, яка за зовнішніми ознаками не виявляє

симпатій (антипатій) особистості до певних явищ і є ознакою її сформованості. Вона є основою соціального інфантилізму, який в останні роки помолодшав під впливом різних негативних соціально-економічних чинників. Соціальний інфантилізм набуває своєї крайньої форми – дофенізму як реакції протесту на будь-які зовнішні впливи, які розглядаються домаганнями на особистість і, як наслідок, супроводжуються невмінням або небажанням брати на себе відповідальність, схильністю до деструктивної поведінки [8, с. 12-13].

Самій дитині важко, майже неможливо розібратися в багатоплановості слідування моральному правилу. Дорослі мають прийти їй на допомогу, дати їй можливість у несхожих, різних ситуаціях знайти щось спільне, важливе. Навчити дитину правильному вільному вибору вчинків – важлива передумова вироблення мотивів поведінки. Для цього необхідно, щоб дитина “пройшла” і через такі ситуації, в яких їй прийдеться вирішувати моральну проблему: допомогти або не допомогти другові, допомогти безкорисливо або за нагороду тощо [4, с. 234-235].

Школяреві поки що легше зрозуміти вчинки і їх мотиви інших людей, чим свої власні. Розрив свідомості і поведінки часто проявляється у тому, що дитина знає, як потрібно вчинити, але не діє відповідно до своїх знань. Цей розрив розглядається як недолік розвитку особистості і навіть як показник аморальності – людина знає, як вчинити, але не хоче, не бажає вчинити правильно. Однак, що стосується молодшого школяра, то цей розрив виступає тут як вікова особливість дитини, яка ще тільки вчиться орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях і співвідносити уявлення про життя, які має, з реальними вчинками, з конкретною поведінкою. Це певний етап морального розвитку [4, с. 236-237].

Дослідили такий розрив І. Нікольська, Р. Грановська, які прослідкували, як діти можуть вирішити конфлікти між “хочу” і “треба”. Таких шляхів виділили чотири: вперед, назад, наліво, направо. Перший шлях – “треба” – це пряма дорога “вперед” в доросле життя з її нормами, вимогами і зобов’язаннями. Другий шлях – “хочу” – своєрідний відступ “назад”, захисна регресія до ранніх дитячих форм поведінки. Третій шлях, “наліво”, використовують так звані “раціональні діти”, які стараються перетворити будь-яку ситуацію таким чином, щоб у ній замість дорослих “треба” переважали дитячі “хочу”. Такі діти відкрито сумніваються у самому змісті дорослих норм і вимог, постійно щось пропонують, змінюють правила, швидко виключаються з роботи, якщо за ними не пішли і їх не послухались. Ці діти завжди мають свою думку і схильні протирічити дорослим (конфліктувати). Четвертий шлях, “направо”: дитина усіма силами намагається відповідати усім тим “треба”, які виникають у конкретних ситуаціях, але її зовсім не задовольняє те, як у неї це виходить. В результаті вона заглиблюється в себе і глибоко все переживає. У неї виникає яскравий, емоційно забарвлений стан. Її розривають протиріччя між самими різними

стремліннями, бажаннями. Дитина не може прийняти себе в ситуації і тому більш чи менш усвідомлено намагається перетворити не зовнішній, а свій внутрішній психічний світ, хоче зняти внутрішню напругу і дискомфорт, тобто захиститися за допомогою психологічних механізмів. І якщо деякі переживання залишаться погано усвідомленими і невідреагованими, вони можуть перетворитися в психологічні комплекси, які часто спостерігаються і у дорослих людей [6, с. 44-45].

Уміння поставити себе на місце іншої людини, уміння спостерігати і розуміти людей треба виробляти в дітях постійно. Один із ефективних методів виховання у дітей гуманних якостей, на думку О. Матвієнко, – систематичний аналіз і мотивування оцінки вчинків, у яких проявляється та чи інша грань такої якості та ставлення. Як уже зазначалося вище, діти дуже чутливі до того, що думають про них оточуючі, як оцінюють вони їх поведінку і особисті якості. Тому в дитини швидше закріплюється той спосіб поведінки, який отримав позитивну оцінку оточуючих, і відповідно знижується схильність до повторення такого вчинку, який викликав осуд, несхвалення. Дослідниця звернула увагу на те, що дуже важливо давати дитині змогу якнайчастіше переживати позитивні емоції, радість від зробленої нею корисної справи для навколишніх, необхідно всіляко заохочувати дитину робити щось добре для інших – рідних, товаришів, знайомих, сторонніх людей. Такі оцінки дорослого сприяють тому, що дитина поступово звикає відчувати настрій іншої людини, радість з її успіхів, співчувати й допомагати в біді [3, с. 394].

Підґрунтям моральної поведінки молодших школярів є гуманні якості, які разом із моральною свідомістю формують моральні переконання – ту силу, що спонукає до гуманної поведінки. Однак гуманні якості і поняття можуть залишитись тільки внутрішнім здобутком дитини і не принести практичної цінності, коли вони не знайдуть зовнішніх проявів, тобто не реалізуються у поведінці. Тому настільки важливо, щоб дитина вже з раннього віку здобувала та накопичувала моральний досвід [3, с. 396].

За В. Мухіною, успішність молодшого школяра може зіштовхнутись із байдужістю одних і заздощами інших дітей. Дуже мало спостерігається емпатійних проявів (співчуття, співпереживання, співрадість тощо). Це пов'язано не з тим, що дитина не здатна до чуйності через свій егоїзм, а з тим, що не навчена цьому у нових для неї умовах. Здатність до співпереживання – це показник духовності, інтелігентності людини. Співпереживання відкриває рефлексивні здібності людини проникати своїми почуттями і розумом в стан іншого, передбачати його поведінку, надавати йому моральну і реальну підтримку. Тому вчитель особливу увагу має звертати на виховання моральних якостей, особливо чуйності, розвитку емпатійних проявів.

Оскільки учитель у першокласників користується як авторитетом, так і

повагою, то він має всі можливості і засоби правильно зорієнтувати дитину. В. Мухіна виділяє три способи впливу на дитину цього віку:

Переконання. Учитель може роз'яснювати, переконувати, обґрунтовувати необхідність проявляти чуйність один до одного. Роз'яснення вимагає аргументування (доводів, доказів). Першокласники здатні добре розуміти пояснення, які стосуються значимих для них стосунків і ситуацій.

Навіювання. Учитель повинен володіти технікою навіювання (вплив на волю, свідомість, спонукає до вчинків через першу сигнальну систему). Цей вплив з психологічного погляду здійснюється голосом, інтонацією, мімікою, важливі також афективність, емоційність промовця. Якщо вчитель постійно негативно буде ставитись до заздрощів, злорадства, зазнайства, то навіювальна сила його почуттів дасть позитивний результат.

Організація наслідувальної ідентифікації – механізм ототожнення дитини зі значимим дорослим. Оскільки через невизначеність, яку відчуває дитина в період адаптації, підвищується її наслідування, то через імітацію учитель може сформувати у дитини навички культурної поведінки, виступаючи взірцем. Якщо вчитель у спілкуванні із дітьми, їхніми батьками, колегами, у повсякденному житті взагалі виявляє чуйність, то діти запозичать цю манеру поведінки.

Чуйність як важлива соціально значуща якість може розвинутиись через наслідування поведінки вчителя з дітьми з приводу їхньої неуспішності й успішності. Якщо вчитель, негативно оцінюючи знання, уміння і навички учня, співчуває йому, засмучується разом з ним, то саме так будуть вести себе в подальшому діти [5, с. 115-116].

Досить ґрунтовно ця проблема висвітлена в роботі О. Шовкомуд, яка виявила у молодших школярів такі характеристики: емоційна сфера домінує у сприйнятті та пізнанні світу; нестійке співвідношення соціального і біологічного впливає на динамічне протікання емоційних процесів; наявність основ рефлексивного мислення визначає здатність до досягнення своїх почуттів і емоцій. Міжособистісні взаємини молодших школярів ускладнюються учбовою діяльністю. Боротьба за першість, змагання один із одним призводять до зіткнення двох "Я" і співчуття відходить на другий план. Якщо образ "Я" завжди позитивний, то переживання суб'єктивного образу іншої людини носить репродуктивно-наслідувальний, ситуативно-нестійкий характер.

Дослідниця виділила 4 форми проявів емоційної чуйності у молодших школярів:

1) усвідомлена емоційна чуйність з адекватною допомогою (відповідно до віку сформовано гармонійну єдність стриманості і чуйності). Школярі усвідомлюють свої переживання, відчувають і розуміють емоційний стан іншої людини, знають способи об'єктивної і

суб'єктивної допомоги і самостійно її виявляють;

2) усвідомлена емоційна чуйність з адекватною суб'єктивно-спрямованою допомогою (стриманість домінує над чуйністю). В її основі лежить орієнтація на власні переживання і володіння ними. Розуміння почуттів однолітків і допомога їм носить раціональний характер за допомогою позитивного образу "Я". Однак недостатньо розвинута чутливість до емоційних станів однолітків, які потребують допомоги;

3) неусвідомлена емоційна чуйність з адекватною об'єктивно-спрямованою допомогою (чуйність домінує над стриманістю). Діти відчують і розуміють емоційний стан інших, допомагають їм, виходячи із моральних уявлень про доброту і дружбу. Але поверхове усвідомлення власних емоцій приводить до нестійкості емоційного відгуку, що особливо проявляється в ситуаціях переживання ними негативних емоцій;

4) неусвідомлена емоційна чуйність з неадекватною допомогою (ситуативно-нестійкий прояв якості). Школярі розуміють почуття інших, нерідко знають способи допомоги, але самостійно підтримують частіше за все близьких людей, а інших – залежно від власного настрою, – бажання або за проханням авторитетного дорослого. Основна відмінність таких дітей у тому, що вони сприймають негатив як належне [10, с. 11-12].

У своєму дослідженні О. Шовкомуд великої уваги надає такій якості особистості, як стриманість, хоча у молодшому шкільному віці через вікові особливості вона ще не відіграє серйозної ролі.

Отже, молодший шкільний вік – найбільш сенситивний для засвоєння моральних норм і настанов, які передбачають чуйне ставлення до іншого. Для виховання чуйності як стійкої моральної якості (яка виявляється в емпатії, тактовності та турботі) вихователі (насамперед батьки та вчителі) мають не тільки розкривати її зміст, а й особистим прикладом, поясненням, переконанням навчати молодших школярів проявляти її у повсякденному житті.

Використана література:

1. *Божович Л. И.* Проблемы формирования личности / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Изд-во "Институт практической психологии", Воронеж : НПО "МОДЭК", 1995. – 352 с.
2. *Кузнецова О. А.* Педагогічні умови формування моральних норм поведінки молодших школярів : монографія / Олена Анатоліївна Кузнецова. – Миколаїв : вид-во "ІЛІОН", 2004. – 154 с.
3. *Матвієнко О. В.* Виховання молодших школярів: теорія і технологія / Олена Валеріївна Матвієнко. – К. : ВД "Стилос", 2006. – 543 с.
4. Мир детства: младший школьник / под ред. А. Г. Хрипковой, отв. ред. В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1981. – 400 с.
5. *Мухина В. С.* Шестилетний ребенок в школе : кн. для учителя нач. классов / Валерия Сергеевна Мухина. – М. : Просвещение, 1986. – 144 с.

6. *Никольская И. М.* Психологическая защита у детей / И. М. Никольская, Р. М. Грановская. – СПб. : Речь, 2000. – 507 с.
7. Педагогічний словник для молодих батьків. – К. : ДЦССМ, 2002. – 348 с.
8. *Поліщук В.* Негативні особистісні утворення у дітей молодшого шкільного віку. / В. Поліщук // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 6. – С. 11-13.
9. Социальная психология : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / А. В. Петровский, В. В. Абраменкова, М. Е. Зеленова и др.] ; под ред. А. В. Петровского. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.: ил.
10. *Шовкомуд Е. А.* Воспитание эмоциональной отзывчивости у младших школьников : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. А. Шовкомуд. – М., 1990. – 17 с.

ХИЖНЯК А. В. Младший школьник как субъект воспитания чуткости.

Освещено возрастныe особенности младшего школьника, которые содействуют воспитанию такого морального качества, как чуткость.

Ключевые слова: чуткость, младший школьник, чувствительный возраст, методы воспитания.

HIZHNYAK A. V. The junior schoolchild as a subject of the upbringing of sensitivity.

The age particularities of the junior schoolchild, which assist upbringing such moral quality as sensitivity, are presented in the article.

Keywords: sensitivity, junior schoolchild, sensitive age, methods of upbringing.

Яковенко О. І.

Ізмаїльський інститут водного транспорту

ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ВНЗ

У статті на основі аналізу здійснених науково-експериментальних досліджень вивчаються передові шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців економічного профілю. Найефективнішими визнаються практична спрямованість навчання на основі компетентнісного підходу та у поєднанні із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: підготовка фахівців економічного профілю у ВНЗ, компетентнісний підхід, інформаційно-комунікаційна культура, інноваційні педагогічні технології, практичний аспект навчання економістів.

Реформування освітньої галузі, у тому числі вищої економічної освіти, зумовлене суттєвою трансформацією соціально-економічної сфери та інноваційними процесами, що відбуваються в європейському й світовому освітньому просторі. Сучасні вимоги щодо модернізації вищої освіти, зокрема, економічної, в Україні окреслені в низці нормативних і методичних документів, зокрема, в Законі України “Про вищу освіту”, Концепції розвитку післядипломної освіти в Україні, Концепції вдосконалення освітнього процесу на економічних факультетах класичних університетів України в контексті Болонського процесу [с. 1-3] та ін. Проте система економічної освіти, що